

**from sound to sign
van klank naar teken/symbool
van klank naar notatie**

Wanneer en hoe introduceren we notatie bij een beginnend instrumentleerling ?

Huidige tendens :

muzieknotatie zeer vroeg in het leerproces, omdat de meeste leerkrachten ervan overtuigd zijn dat leerlingen die op het gehoor starten nooit hetzelfde leesniveau zullen behalen dan zij die notatie vanaf de eerste lessen meekregen.

Voorstanders van de “klank voor teken” benadering argumenteren :

Een kind zal steeds moeite blijven ondervinden om een partituur te lezen, tenzij z'n muzikaliteit in die mate ontwikkeld is dat het kind in staat is om de klank van wat ze reeds kunnen spelen te linken aan een symbolische notatie.

Hoewel de meeste kinderen die een instrument leren, vanaf de eerste lessen met notatie in contact gebracht worden, zijn er doorheen de geschiedenis vele zeer prominente leerkrachten geweest die het aanleren op het gehoor fel verdedigden alvorens de notatie erbij te betrekken.

Een historisch overzicht :

Tot midden 19de eeuw :

- Instrumentonderricht als een ambacht, met mondelinge overdracht van kennis
- Componisten en leraars maakten geen onderscheid tussen technische oefeningen en algemene muzikale vaardigheden.
- Vorming van “allround musici” door integratie van techniek met andere algemene aspecten van het musiceren. Toonladders, arpeggio's, . .
- Beginners leren op het gehoor, niet in combinatie met notatie.
- Uit het hoofd leren door imitatie

Na 1850 is veel veranderd

- Lithographie en snelle boekdruk machines
  - Partituren als massaproductie + goedkoop
  - Studie- en oefenboeken werd een nieuw fenomeen
  - Dit zorgde voor een andere manier van doceren
- Tegelijk meer nadruk op techniek, virtuositeit
- Ontstaan van methodes met een sterke nadruk op drill, technische materialen zoals toonladders, ritmes, articulaties, vingervlugheid, . . maar vaak materiaal dat melodisch en muzikaal minder interessant is.
- **Schleuter** (1997) formuleert een hieruit voortvloeiend probleem :
“Deze instrumentmethodes associeren vingerzettingen eerder met notatie dan dat vingerzettingen geassocieerd worden met klank”

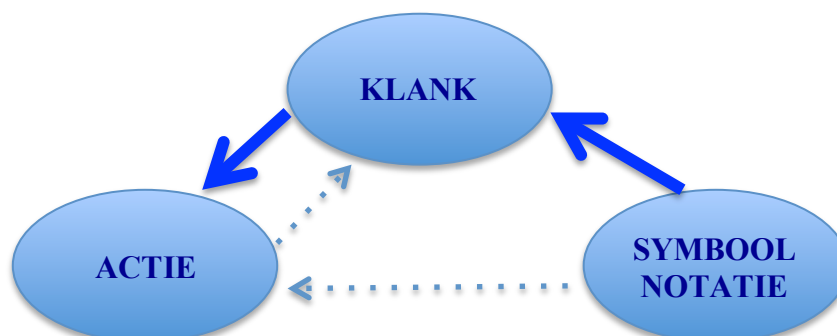
Verdedigers van de “sound before sign” :

- **Pestalozzi** (1746 – 1827) : ERVARINGSGERICHE AANPAK
  - Concepten moeten aangeleerd worden door ervaring, alvorens namen of symbolen in te voeren
- **Jozeph H. Naef** :
  - Neemt omstreeks 1830 Pestalozzi's ideeën mee naar Amerika en sticht een elementary school, waar de principes van ervaringsgericht onderwijs toegepast worden op muziek.
  - Enkele aanbevelingen :
    - Eerst klank leren, dan de tekens

- Eerst leren zingen alvorens notatie aan te leren
  - Leren waarnemen door te luisteren naar klank en te imiteren (de gelijkenis en de verschillen, aangenaam of vervelend affect, . . .)
  - Aktief in plaats van passief
  - Slechts één ding tegelijk aanleren : ritme, melodie, expressie
- **Lowell Mason :**
    - Kinderen moeten muziek eerst ervaren alvorens de notatie te leren
  - **Yorke Trotter (1914)**
    - “een kind moet eerst het effect in gedachten hebben voordat hij het symbool kent dat dit effect uitdrukt”.
  - **Suzuki :**
    - Een kind’s muzikale opvoeding moet zo vroeg mogelijk beginnen en dient gebaseerd te zijn op *uit het hoofd leren* in plaats van op noten lezen
    - Gebaseerd op hoe je de moedertaal aanleert, ontwikkelt Suzuki een onderwijssysteem waarbij kinderen leren “praten” vooraleer ze leren “lezen”.
    - Notatie is enkel nodig als het een voordeel heeft, een meerwaarde (bijvoorbeeld bij erg complexe muziek)
  - **Kohut (1985) :** the “Natural Learning Process”
    - Op veel vlakken vergelijkbaar met Suzuki’s moedertaal-aanpak.
    - Kleine kinderen leren stappen door de ouders te observeren en daarna te imiteren. = proces van trial & error
    - Ditzelfde natuurlijke leerproces kan gebruikt worden om een instrument aan te leren
    - “mental blueprints” : door muziek te beluisteren (opnames of aangeboden door ouders of leraar), kinnderen proberen die te imiteren
    - *“het is deze natuurlijk aangeboren neiging om te leren door te luisteren en te imiteren en herhalen op het gehoor, eerder dan door notatie, die de sleutel vormt tot effectief muziekonderricht”*
      - Kohut, ook Schleuter, 1997*
    - combinatie van de complexiteit van een instrument enerzijds met het ontcijferen van de notatie anderzijds is veel te hoog gegrepen voor jonge kinderen
      - Schleuter en Gordon, 1997*
  - **Gordon :**
    - Introductie van notatie uitstellen tot wanneer de student voldoende auditieve woordenschat van tonale en ritmische patronen heeft ontwikkeld.

Spelen op het gehoor als voorbereiding op muzikale geletterdheid

- **James Mainwaring**
  - Één van de pioniers in het onderzoek naar het spelen op het gehoor
  - Kritiek : vaak te veel nadruk op technische vaardigheden en op het “aframmelen” van gedrukte partituren
  - Een instrument aanleren = van klank naar teken, niet van symbool naar klank

- kern van Mainwaring's ideeën : in staat zijn om te **“denken in klank”**. Met andere woorden, in staat zijn je innerlijke voorstelling te verklanken. Denken in klank veronderstelt een innerlijke voorstelling en een begrip van de notatie, los van de uitvoering, los van de greep of vingerzetting
  - de stippenlijn = mechanische reproduceren van het symbool
de volle lijn = eerst een innerlijke voorstelling maken van wat genoteerd is, dan pas de actie tot reproduceren op het instrument
- **Sloboda** (1978)

No-one would consider teaching a normal child to read while he was at a very early stage of learning spoken language. Yet it seems the norm to start children off on reading at the very first instrumental lesson without the level of musical awareness already present.

- Volgens Sloboda moet het muzikaal gevoel eerst ontwikkelen alvorens notatie te introduceren, want *“zonder enige muzikale kennis heeft een beginner geen verwachtingen die hij kan gebruiken bij het lezen”*
  - Cfr. Taal : een kind dat het eerste leerjaar aanvat, heeft reeds een woordenschat ontwikkeld van minstens 5000 woorden. Vandaaruit kan een leerproces ontstaan van woordassociaties, spellen, splitsen in letters, en leren kinderen spelling, klank en betekenis van woorden te herkennen. Na verloop van tijd leren ze ook de betekenis van volledige zinnen te begrijpen.
  - Dit leerproces toegepast op muziek : eerst bekende liedjes en melodieën op het gehoor spelen, dan reeds gekende melodieën verklanken met behulp van notatie.
- Zowel **Mainwaring** als **Gordon**, **Kohut**, **Schleuter** en **Suzuki** zijn om deze reden voorstander van :
    - Eerst bekende melodieën op het gehoor spelen in vertrouwde toonsoorten
    - Pas in een tweede fase het kind kennis laten maken met de notatie van deze melodieën
  - **Schleuter** (1997) : Metalinguistic capabilities
    - Nog samen te bekijken
  - **Dowling & Harwood** (1986) :
    - Muzikale ervaringen gebaseerd op patronen, niet noot per noot
  - **Bamberger** (1996) :
    - Eerst muzikale patronen spelen, dan pas ontleden in afzonderlijke noten (decontextualiseren)

Een veel voorkomende kritiek op de klank voor symbool benadering is dat kinderen later moeilijkheden zullen ondervinden met het integreren van de leesvaardigheden op het moment dat notatie geïntroduceerd wordt, en daarom nooit hetzelfde niveau van leesvaardigheid zullen bereiken als kinderen die notatie voorgeschooteld kregen vanaf de eerste les.

Nochtans hebben de eerder geciteerde opvattingen en onderzoeken dit intussen voldoende weerlegd. Een ander onderzoek toonde aan dat studenten via dit systeem zeker niet minder succesvol bleken te presteren :

- **Glenn** (1999), studie met beginnende strijkers

Glenn deelde zijn groep leerlingen in in twee groepen :

Groep 1 werkte 3 maanden zonder notatie, hierna werd notatie geïntroduceerd, maar steeds gelinkt aan repertoire dat op het gehoor werd gespeeld.

Groep 2 ging vanaf de 3de week al met notatie aan de slag, na een korte introductie op het instrument. De nadruk bij deze leerlingen ligt op het matchen van notennamen met vingerzettingen via een methodeboek.

Na 1 jaar onderzoek werd aan de hand van video-opnames hetvolgende vastgesteld :

- Leerlingen van de eerste groep spelen even goed, zelfs soms beter, ook wanneer ze een zichtlezing moeten doen.
- De 1ste groep toont een hogere motivatie, meer zin om verder te doen en vol te houden.
- Meer plezier in hun spel

Besluit van **Glenn** : studenten moeten eerst een bepaald automatisme op hun instrument ontwikkeld hebben alvorens ze via notatie kunnen leren spelen.

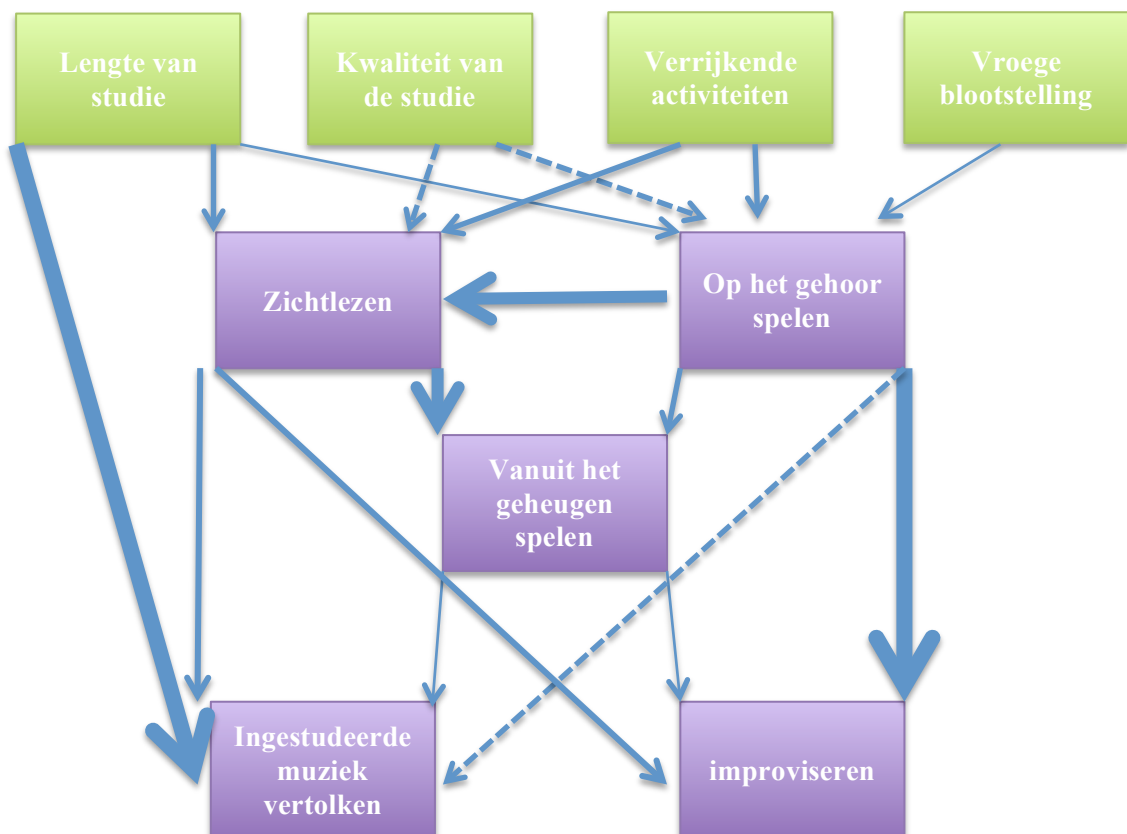
- **Mc. Pherson** (1993 – 1997) : drie jaar durend onderzoek met 101 instrumentleerlingen van leeftijd tussen 11 en 18 jaar

Via factoranalyse filterde hij uit de veelheid aan omgevingsvariabelen 4 categoriën:

- Vroege blootstelling
  - Wanneer en hoe gestart?
  - Hoe lang al bezig?
  - Eerst nog een ander instrument geleerd?
- Verrijkende activiteiten
  - Hoe vaak oefent de leerling op het gehoor?
  - Hoe vaak improviseert hij?
  - Meer en langere dagelijkse oefening
- Lengte van studie
  - Hoe lang al bezig en hoe intensief?
- Kwaliteit van de studie
  - Interesse en deelname aan diverse vocale activiteiten
  - Meespelen in één of meerdere ensembles

Empirisch onderzoek aan de hand van resultaten en optreden van de studenten, aan de hand van interviews.

De invloed van die 4 categoriën op de 5 activiteiten van een muzikant (zie schema) bracht directe en indirecte invloeden naar boven. Er werden sterke en zwakkere invloeden geconstateerd.

Mc. Pherson's conclusie :

Het sterker verband tussen de bedrevenheid van de student om op het gehoor te spelen en het zichtlezen hangt nauw samen met eerdere getuigenissen (Luce, 1965 en Priest, 1989) dat op het gehoor spelen bevorderlijker is voor de muzikale ontwikkeling dan zichtlezen, en dat het de student ontvankelijker maakt voor training.